

Аналитичен доклад върху изследване сред представители на етнокултурните общности в страната, идентифициращи се религиозно или културно с мюсюлманското вероизповедание.

Настоящото изследване е проведено сред 494 представители на етнически и малцинствени групи в България. Теренът на проучването се реализира в периода между 29 юли и 7 август 2018 г. Извадката възпроизвежда структурата на целевата група по пол, възраст, етническа общност и регион.

Основни проблеми, които екипът на Изследователски център „Тренд“ срещна при теренната работа:

При социологическото проучване по посочената тема в областите Пловдив и Пазарджик регистрирахме следните проблеми:

1. По въпросите

При анкетирането се регистрираха следните въпроси:

- **Блок 1. Обществено-икономически нагласи**

Сред турската общност и българите – мюсюлмани при отговора на въпроси № 1, 2 и 3 имаше задържане на отговорите определено време и след това отговаряха. Това значи, че не винаги тези отговори са естествени на база мислене. А сред ромите – мюсюлмани много често не разбираха какво значат термините „твърдения“, „икономически“ и т.н. Това налагаше да им се обяснява на техния език, което пък реално отнемаше много повече време за интервюто.

- При отговорите на въпрос № 7 почти и трите групи или се колебаеха, или се преструваха, но по т.5. почти всички отговаряха с 1 – „имаме доверие“.

- При отговорите на въпрос № 8 почти 70 % от трите групи отговаряха с 1 – „положително“. Около 30 % от интервюираните отговаряха положително за Германия, Белгия и Холандия, но нямаха мнение за останалите страни, посочени в портала за интервюто.

- **Има особени моменти и в блок № 5 – „Религиозност”.**
- По въпрос № 18 някои турци и българомохамедани с тих глас

посочваха, че са „мюсюлмани”, а ромите подчертаваха това с висок глас и самочувствие. Този въпрос заслужава по-голямо внимание и проучване.

Тази констатация се отнася и за отговорите на въпроси № 20, 21 и 22.

- **Блок 7. Отношение към насилието**

Отговорите на въпроси № 26, 27, 28, 29 и 30 заслужават по-задълбочено отношение и анализ.

- **Блок 8. Медиен опит**

За съжаление много от интервюираните не отговарят обективно на въпроса. Макар че тези интервюта са анонимни, те не вярват на това. Почти 100 % от трите групи граждани гледат турската телевизия и знаят какво става в Турция, но не и в България, което е много сериозен проблем за бъдещите етно-религиозни отношения в България.

- При отговорите на въпроса за езика също така има сериозни проблеми. Част от турците и ромите посочват, че добре говорят български език, но това не е така. Посочването на българския език е начин да се скрие същността на проблема, че почти навсякъде се говори турски език, в т.ч. и в обособените етнически училища, в семействата и т.н.

- Интересно е да се посочи и отговорът, който дават на въпрос № 10 – за етническия си произход. Важно е да се посочи, че със сериозна убеденост турците и ромите – мюсюлмани посочват, че са турци. За турците е обяснимо, но за ромите това е проблем, който заслужава по-голямо внимание и проучване. Така също при българите – мюсюлмани, ако 3 – 4 души отговарят, че говорят български език, това също е проблем, защото не езикът, а религията е образуващият фактор при тях. Този проблем също заслужава внимание, защото има връзка с националната сигурност на България, като същият проблем съществува и сред ромите – мюсюлмани в България.

2. Анкетъорите на проучването

Безспорен е фактът, че при избора на анкетъорите трябва да се имат предвид следните моменти:

- Хора с широка култура, бързо да се ориентират в сложни ситуации.

- По възможност да знаят турски език, както добре и български.
- Да бъдат обучавани.
- Комуникативни хора, които бързо коригират поведението си в зависимост от ситуацията, която се развива около тях.

- При посещението на анкетъорите в дадено населено място първо да се срещнат и разговарят с кмета или с хора със сериозно влияние в тази община. Това с особена сила се отнася за районите, в които живеят българомохамедани.

3. Особеностите на населението

Важно е да се посочи, че и трите групи, които са посочени за проучване, макар и по различен начин, ускорено се затварят в своите етно-религиозни граници и само след 5 - 6 години в тези райони ще се наложи да се влиза с охрана и преводач, и то на турски език. Това е много сериозен проблем, който в момента българските институции не регистрират. Не мога да посоча причините за този процес – или не се знае, или се подценява, което може да доведе до опасност за териториалната цялост на България, ако се продължи с подценяването му.

Основните моменти, които могат да се посочат за трите етнически групи при социологическото проучване, са следните:

- Вече не може да се разговаря с жените – българомохамеданки –още при първото изречение те бягат, като разберат, че става въпрос за социологическо проучване.
- С жените от турски произход може да се разговаря само в присъствието на мъжете им, което не винаги се получава, защото мъжете се съгласяват на това, ако анкетъорът отиде с познат човек, на когото може да имат доверие.
- Може да се анкетира турчинът, ако те познава и ти има доверие, независимо от това, че проучването е анонимно.
- С ромските жени трудно се общува, защото не знаят български език.
- Мъжете от ромски произход посочват, че могат да се съгласят на интервю, ако им се дадат по 10 лв.

Създаване на индекс за установяване и идентифициране на степен на радикализация.

За да отговори на изследователските хипотези и нуждите на изследването, екипът ни разработи специален индекс за установяване на „равнище на политически радикализъм“. На база на направения задълбочен desk research в етап 1 от изпълнението на проекта, бяха заложени и ключови индикатори, чрез които да се изгради индекс за идентифициране на индивиди потенциално уязвими на радикализация или вече радикализирани такива.

Индикаторите, които са подбрани за създаването на индекс за политически радикализъм са:

- Посочилите, че не са доволни от живота си в България (Q3 от въпросника);
- Посочилите, че чувстват някаква несправедливост, която се извършва върху тях (Q9 от въпросника);
- Посочилите, че често се засягат/обиждат от някои теми (Q14.8. от въпросника);
- Посочилите, че смятат, че животът без опасности е твърде скучен за тях (Q14.9. от въпросника);
- Посочилите, че за хора като тях има бъдеще само ако нещата в България се променят из основи (Q16.2. от въпросника);
- Посочилите, че са убедени, че лошите разбират само от сила (Q16.6. от въпросника);
- Посочилите, че понякога насилието е единственият начин да се промени светът или обществото към по-добро (Q16.7. от въпросника);
- Посочилите, че всички политици, които управляват сега, трябва да бъдат сменени (Q16.11. от въпросника);
- Посочилите, че сегашната система трябва да бъде разрушена и на нейно място да се изгради напълно различна (Q16.12. от въпросника);

На база на подбраните индикатори, се определя следната структура за изграждане на индекса за политически радикализъм: респонденти с до 5 посочвания, отговарящи на критериите по-горе, влизат в категория 1 – „чужди на радикални идеи“; респонденти с 6 посочвания, влизат в категория 2 – „умерено радикални“; респонденти със 7 посочвания и нагоре, влизат в категория 3 – „радикално настроени“.

Анализ на данните от Блок 1. – Обществено-икономически нагласи

Въвеждащият въпрос към респондентите относно тяхното мнение като цяло накъде върви България, не разкрива никакви изненадващи данни. Едва малко над една пета (21%) смятат, че България върви към „по-добро“, за сметка на други 23%, които смятат, че е „без промяна“. Половината пък, най-големият дял, са на мнение, че държавата върви към „по-лошо“. Спрямо трите различни етнокултурни целеви групи, регистрираме, че при турската общност в най-малка степен се натрупват отговори в негативната опция. При българомохамеданите, негативната опция се проявява в най-голяма степен – отчитаме я при две трети (66%) от тяхната група. Спрямо разбивката в индекса за политически радикализъм, логично регистрираме, че при тези, които са в класификацията на „чужди на радикални идеи“, се отчитат в най-малка степен негативни мнения. Обратното, при умерено радикалните виждаме повишаване на тези негативни натрупвания, а при радикално настроените, това достига до над три четвърти (77%) от тази суб-група.

По отношение на мнението на респондентите относно икономическото положение в страната, отново регистрираме същите съотношения между положителните и отрицателните нагласи. Малко над една пета (21%), декларират, че очакват икономическото положение в страната да се подобри през следващата една година, докато над половината (51%) са на мнение, че не очакват промяна в икономическото положение, близо една пета (18%), очакват влошаване. Тук отново отчитаме, че най-песимистичната етнокултурна общност, е тази на българомохамеданите, докато тази на българските турци е най-оптимистична. При ромите отчитаме това съотношение между двете групи, като са близки до нивата на песимизъм на българомохамеданите. **При анализа на тези данни, не трябва да забравяме и факта, че съществена част от общността на българомохамеданите живее в значително затворени общности, които не се характеризират с устойчива мобилност и миграция. Тази етнокултурна общност живее и в значително по-бедни и изостанали региони, чиито поминък вече не позволява да се задоволяват базовите социално-икономически потребности, така както в близкото минало.**

Малко над половината (54%) от анкетираните декларират, че не са доволни от живота си в България. Сред тях в най-голяма степен това са представителите на ромската

общност (79%), а в най-малка степен това са българските турци. Тази разлика се дължи на факта, че българските турци са и много по-добре интегрирани в страната, но и дори в по-малките населени места и по-бедни райони разполагат с поминък. Обратното, при ромите, тези обстоятелства в голямата си част не важат. Спрямо индекса, установяващ равнище на политически радикализъм, се установява строга корелация по скалата: по-малко от половината, попадащи в групата на „чужди на радикални идеи“, са недоволни от живота си, като дори при тях доволните са с превес от 1%, докато 96% от попадащите в графата „радикално настроени“ изразяват недоволство от живота си.

Без изненада сред основните причини да не са доволни от живота си, са безработицата, ниските заплати, бедността, „безпаричието“, ниския стандарт на живот. Всички водещи причини могат да бъдат поместени в графата социално-икономически фактори. Респондентите посочват и същите като най-големите проблеми на България. Разбира се, големи натрупвания събира и корупцията като проблем, като тя е посочвана в най-малка степен от представителите на ромската общност, за сметка на българомохамеданите и българските турци.

Нивата на доверие/недоверие към българските институции, очаквано са доминирани от негативни натрупвания. Близко три четвърти нямат доверие в българския парламент, а едва 16% имат. Само при българските турци можем да открием, че нивото на доверие е значително по-високо спрямо другите две суб-групи. По отношение на доверието към правителството, регистрираме почти същите съотношение, като разликата е, че при ромската общност също отчитаме по-високи нива на одобрение, а при българомохамеданите по-ниски. Очаквано, институцията на президента събира най-много доверие сред анкетираните, като малко над половината (53%), декларират доверие.

По отношение на доверието към Българска православна църква (БПЦ), регистрираме едва 20% доверие срещу една трета недоверие. Тук интересното е, че близо половината (47%) декларират, че не знаят/ не могат да преценят. Спрямо демографските разбивки отчитаме и друго нещо много интересно, а именно че при ромите има подчертано липса на доверие към БПЦ, за разлика от при българомохамеданите и българските турци. Повече от половината (55%) от ромите нямат доверие в БПЦ. Това може да се обясни с различни хипотези. Първо, през годините православната ни църква не

е направила необходимото, за да подпомогне тази маргинализирана група, като под помощ не се има предвид само чисто финансовото изражение. Налице е и отчуждение между тези малцинствени групи и БПЦ. Второ, ислямизирането на значителна част от ромското население, особено в Южна България, може би води до изостряне на идентичността, което понякога е подхранвано, а не е автентично като възприятие. Трето, другите две суб-групи са традиционно изповядващи Исляма, като в много райони са свикнали на мирно и хармонично съжителство с християнската общност. Това е и причината да няма съществени натрупвания в негативната опция, а по-скоро да регистрираме бягство от отговор или неутралитет, каквото представлява опцията „не знам/ не мога да преценя“.

59% от анкетираните декларират доверие в Главното мюфтийство, докато едва една пета (21%) нямат доверие. Логично при българските турци и българомохамеданите отчитаме високи нива на одобрение към тази институция. При ромската общност регистрираме близки стойности между одобрението (40%) и неодобрението (36%). При преглед на разбивката, установяваща равнището на политическа радикализация, регистрираме динамика: чуждите на радикални идеи в най-малка степен декларират недоверие, докато при умерено радикалните и радикално настроените тези стойности са почти двойни. На индикатора за доверие/ недоверие към българското училище, наблюдаваме същите съотношения.

Любопитно е съотношението на доверие/ недоверие към полицията. Над половината (55%) от анкетираните декларират, че имат доверие, спрямо точно една трета (33%), които нямат. Най-ниски нива на доверие към полицията регистрираме сред ромската общност, докато най-високи сред българските турци. Това е и напълно релевантно с действителността, тъй като по принцип конфликтните ситуации между полицаи и роми са почти ежедневни. Спрямо принадлежност към социална група, също виждаме, че при безработните и незаетите нивото на недоверие е най-ниско спрямо всички останали социални групи. При преглед на индекса за политически радикализъм, установяваме, че единствено при тези, които сме класифицирали като чужди на радикални идеи, доминират доверието спрямо недоверието. Диаметрално противоположни са пропорциите при другите две групи – умерено радикалните и радикално настроените.

Над две трети от анкетираниите (69%) декларират положително отношение към Европейския съюз. Едва 16% споделят отрицателно отношение. Логично тук положителните стойности доминират, тъй като за тези общности също ЕС е източник на средства и възможностите. Много от тези общности разчитат на възможността за свободно придвижване, за да отидат да работят на някои от по-богатите европейски трудови пазари.

Към Русия също установяваме, че доминират положителните нагласи спрямо отрицателните, като разликата е, че една четвърт от анкетираниите „не знаят или не могат да преценят“.

Логично положителните нагласи към Република Турция са на високи стойности (73%). 17% изразяват негативно отношение към южната ни съседка. Тук интересното, което трябва да се отчете, макар и не толкова изненадващо поради исторически причини е че при българомохамеданите регистрираме значително по-високи нива на отрицателно отношение (37%) от тях. При българските турци отрицателните натрупвания са едва 6%, а при ромите 17%.

При НАТО регистрираме също превес за положителните стойности (41%) спрямо отрицателните (21%), а малко над една трета (35%) не могат да преценят. Не се регистрира никаква съществена динамика спрямо различните етнокултурни групи.

При Ислямска държава не отчитаме положителни нагласи – едва 2% изразяват такова отношение, докато 79% са на отрицателно. Тук можем да допуснем, че имаме наличие на „готови отговори“, които да не разкриват истинското отношение към тази организация. Разбира се, дори тази хипотеза да е вярна, това би било в ниски стойности. Любопитно е да се отбележи, че при ромите не регистрираме нито едно положително посочване, докато натрупванията при опцията „не мога да преценя/без отговор“ са по-големи, отколкото при българските турци и българомохамеданите. При преглед на индекса за равнище на политически радикализъм, също установяваме, че няма положителни натрупвания при умерено радикалните и радикално настроените.

Германия е държавата, която събира най-много положително отношение – 80% декларираат положителни нагласи. Тези натрупвания не са изненадващи, тъй като за мнозина това именно е приоритетна дестинация за трудова миграция.

Отрицателното отношение на тези общности към САЩ (39%) доминира над положителното (33%). Единствено при ромите регистрираме положителни нагласи към САЩ, при българските турци установяваме паритет в двете опции, а българомохамеданите регистрираме дори едно към три в полза на отрицателното отношение.

Белгия също е една от държавите, към която регистрираме подчертано положително отношение – 65%, при едва 9% отрицателно. Тук отново можем да предположим, че тази държава също е сред ключовите дестинации за трудова миграция. Разбира се, това е държава, където както и в Германия има значително натрупване на различни етнокултурни общности. При Холандия регистрираме същото съотношение, като това се дължи предполагаемо на същите причини.

Анализ на данните от Блок 2. – Сигурност и лична безопасност

Близо една трета (32%) са тези, които посочват, че чувстват някаква несправедливост, която се извършва върху тях. Тук отново откриваме значителна динамика спрямо различните етнокултурни групи. Сред ромската общност регистрираме значително чувство на несправедливост – 59% от тях чувстват такава. Сред българските турци и българомохамеданите отчитаме в пъти по-ниски стойности. При преглед на индекса за установяване на равнище на политически радикализъм, също виждаме съществена динамика, като отчитаме 59% чувстващи несправедливост сред умерено радикалните и 81% сред радикално настроените.

59% от анкетираните декларираат, че полицията защитава тяхната сигурност, докато малко над една пета (21%), че не защитава. Това съотношение кореспондира с предходния индикатор, разглеждащ отношението на респондентите към полицията. При преглед на

индекса логично установяваме, че при радикално настроените мнението, че полицията не ги защитава има превес на мнението, че ги защитава. При умерено радикалните регистрираме разполовеност на мненията. Сред отговорилите отрицателно на този въпрос, зададохме въпрос на кого най-вече разчитат, когато е застрашена тяхната сигурност. Една трета от тях декларират, че разчитат на себе си, а за 29% това са близки или роднини. Тук напълно логично регистрираме динамика и спрямо различните възрастови групи, като тези на възраст между 18 и 39 в по-голяма степен разчитат на себе си, докато при най-възрастните това са близките, роднините, семейството. Радикално настроените също са тези, които в най-голяма степен разчитат на себе си.

Анализ на данните от Блок 3. – Личностни характеристики

На спонтанен въпрос с до три отговора, какво най-много биха искали от живота, една трета заявяват, че искат здраве. След здравето практически почти всички по-сериозни натрупвания се ситуират в сферата на социално-икономическите проблеми и грижи. Логично желанията на респондентите кореспондират и с индикатора, касаещ най-големите проблеми.

85% са тези, които споделят, че обмислят нещата преди да предприемат каквото и да е било. 11% пък са тези, които признават, че не ги обмислят. Спрямо различните разрези, не можем да открием някаква съществена динамика, която да носи аналитична информация. При преглед на индекса за установяване на политически радикализъм също не засичаме никакви съществени дисонанси. Една четвърт от анкетираните пък споделят, че често променят настроението си – „ту е добро, ту е лошо“. Тук регистрираме по-съществени натрупвания в тази опция при представителите на ромската общност – 40% от тях. Индексът за равнище на политически радикализъм също засича известна зависимост – чуждите на радикални идеи в най-малка степен променят настроението си често, докато представителите на умерено радикалните и радикално настроените в по-голяма степен.

Едва 13% са тези, които се самоопределят като раздразнителни хора, докато 82% споделят, че не са. При преглед на демографските разрези, установяваме, че ромите са

тези, които в най-голяма степен споделят, че се определят като раздразнителни. При преглед на индекса, измерващ равнището на политически радикализъм, регистрираме по-високи нива на самоопределяне като раздразнителни при умерено радикалните и радикално настроените.

Малко над една пета (21%) са тези, които споделят, че се чувстват нещастни без конкретна причина. 76% пък декларират, че това не важи за тях. Отново при преглед на Индекса, регистрираме по-висок процент в негативните натрупвания сред умерено радикалните и радикално настроените. При тези две подгрупи, над една трета от тях (36%) декларират, че се чувстват нещастни без конкретна причина. Същевременно над една четвърт (28%) от анкетираните декларират, че се чувстват вътрешно напрегнати. Най-високи стойности сред тях срещаме при ромите (45%). При българомохамеданите регистрираме обратното, по-ниски стойности на чувство за вътрешна напрегнатост. Това може да се обясни с факта, че ромите в голямата си част живеят в гетоизирани райони, където начинът на живот е динамичен, неспокоен и сам по себе си изпълнен с по-голяма степен на напрежение и несигурност. Обратното, българомохамеданите живеят в по-спокойни населени места, затворени общности, където чувството за комфорт е гарантирано и от чувството за принадлежност към населеното място и съжителство с близки хора – родово и културно. Отново, можем да отбележим, че спрямо Индекса, по разбивката на радикално настроените отчитаме по-високи дялове от общата картина – 55% от тях декларират, че се чувстват вътрешно напрегнати.

Малко над една четвърт (26%) споделят, че често се засягат или обиждат на някои теми, докато 70% отричат. Спрямо разбивката по образователен статус виждаме, че колкото е по-нисък образователния статус на респондентите, толкова по-склонни са те да се засегнат или обидят на някои теми. По отношение на разбивката по етнокултурни общности, регистрираме, че при ромите степента на възможност да се обидят от някои теми, е по-осезаема спрямо тази при българските турци и българомохамеданите. При преглед на индекса за установяване на равнище на политически радикализъм, отново засичаме корелация: чуждите на радикални идеи в най-малка степен споделят, че често засягат или обиждат на някои теми (15%), докато умерено радикалните това са 55% от тях, а при радикално настроените това са 81% от тази група.

Анализ на данните от Блок 4. – Нагласи към промяна

Голям процент от анкетираните (71%) са на мнение, че светът не върви на добре, докато малко под една пета (18%) са на противоположното мнение. Спрямо разреза по различните етнокултурни групи, регистрираме, че представителите на турската общност са в най-малка степен песимистично настроени, докато ромската и българомохамеданската, са много по-песимистични. Възрастовите разбивки логично сочат, че с повишаването на възрастта, расте и песимизма – това е традиционно за всички групи в България. Солидаризирането с това твърдение в най-голяма степен отново е сред тези, които в Индекса са класифицирани като радикално настроени – 94% от тях смятат, че светът не върви на добре.

Нагласите за по-крайна, мащабна и широка промяна в България са осезаеми сред интервюираните общности. 64% се солидаризират с твърдението, че за хора като тях има бъдеще само ако нещата в България се променят из основи. Три пъти по-малко са тези (22%), които са на противоположното мнение. Логично индексът за установяване на равнище на политическа радикализация регистрира висока степен на солидаризиране с това твърдение сред двете подгрупи на умерено радикалните (91%) и радикално настроените (96%).

Сред анкетираните се регистрират настроение по посока анти-елит. Над три четвърти (77%) са тези, които са съгласни с твърдението, че законите, полицията, съдът, защитават интересите на силните на деня, а не тези на обикновените хора. Сред трите изследвани етнокултурни групи, в най-голяма степен ромите се солидаризират с това твърдение.

По отношение на дали вярват, че сред политическите партии има такива, които биха променили нещата, ако получат властта, отчитаме динамика сред различните групи. Представителите на турската общност, които са съгласни с това твърдение са два пъти повече отколкото при останалите две групи.

Респондентите са почти разполовени в мнението си относно твърдението, че лошите разбират само от сила – 44% са съгласни с това мнение, докато 40% не са съгласни. При преглед на индекса за равнище на политическия радикализъм, регистрираме корелацията, че чуждите на радикални идеи в много по-малка степен (33%) са съгласни с това твърдение. При умерено радикалните (77%) и радикално настроените (96%) степента на съгласие с твърдението, че лошите разбират само от сила е много висока. Сходни са нивата на солидаризиране и с твърдението, че понякога насилието е единственият начин да се промени светът или обществото към по-добро.

Интересни данни се регистрират по отношение на съгласието или несъгласието със следното твърдение: „Религията трябва да бъде на първо място за хората?“ Отчитаме, че 39% са съгласни с подобно твърдение, докато близо половината (46%) не са съгласни. При преглед на разбивката по различните етнокултурни групи, регистрираме, че българските турци в най-малка степен са съгласни с твърдението (32%), ромите се солидаризират с твърдението с една идея повече (42%), а при българомохамеданите тези дялове достигат до половината от представителите. Тук можем също да направим хипотезата, че при този отговор също има известен престижен елемент. Въпросът относно настроения и нагласи към изповядвана религия и нейната роля съдържат подобни обстоятелства. При българомохамеданите по-скоро можем да предположим две неща. Първо, че сред тях срещаме по-голяма откровеност. Второ, че тези общности по принцип живеят по-затворен начин на живот, в който религията и порядките играят така или иначе съществена роля. Тази хипотеза се потвърждава и при преглед на индекса за политическа радикализация, където практически спрямо трите класификации не откриваме каквато и да е динамика между трите групи в полза на твърдението.

Анти-елитарните настроения, които дори могат да бъдат интерпретирани и като анти-системни, се потвърждават и в нагласите към това, че всички политици, които управляват сега, трябва да бъдат сменени (63%). По-малко от една пета са тези, които са на противоположното мнение. Наблюдава се много по-малка степен на съгласие с това твърдение сред българските турци за разлика от при другите две групи на ромите и българомохамеданите. Същите нива на солидаризиране отчитаме и при твърдението, че сегашната система трябва да бъде разрушена и на нейно място да се изгради напълно

различна. Тук отново най-нисък е процентът на съгласие при българските турци. При останалите две групи регистрираме нива от порядъка на близо три четвърти съгласие с твърдението.

Анализ на данните от Блок 5. – Религиозност

Малко над една четвърт са тези (29%), които декларират, че са истински вярващи и приемат всичко от ученията на тяхната вяра. 39% пък са тези, които споделят, че са религиозни, но не приемат всичко от ученията. Отново тук установяваме по-висока степен, макар и условно, на секуларизация при българските турци, отколкото при останалите групи. При преглед на възрастовите разбивки, установяваме ясна зависимост, с покачването на възрастта, се покачва и степента на религиозност. Този феномен е традиционен за всички общности, където по принцип религията е играела важна роля в живота на хората.

Едва 5% са тези, които декларират, че посещават джамия или друг религиозен храм всеки ден. Малко над една четвърт са тези (26%), които казват, че посещават само по празници, а също толкова декларират, че не посещават религиозни храмове. Любопитно е да се отбележи, че при преглед на разбивката по етнокултурни групи, установяваме, че при ромите е най-малък дялът на тези, които не посещават религиозни храмове. Сред тези пък, които се молят всеки ден, най-висок е дялът при българомохамеданите, а най-нисък при българските турци. Отново, при най-възрастните отчитаме осезаемо високи нива на молещи се ежедневно.

Анализ на данните от Блок 6. – Човешки взаимоотношения

Почти всички анкетирани (91%) декларират, че се разбират с хората в тяхното населено място. При ромската общност този процент е по-нисък в сравнение с другите две групи. Респондентите с по-нисък от основното образователен статус в най-голяма степен

не се разбират с хора от тяхното населено място – малко над една пета (23%) не се разбират, а 57% от тях се разбират.

88% е делът на тези, които биха приели да живеят в съседство с няколко семейства с различна религия от тяхната. Най-висока степен на нетолерантност регистрираме отново сред представители на ромската общност – една пета от тях не биха приели. По този разрез ромските представители се оказват най-нетолерантни спрямо останалите две етнокултурни групи. От тук можем да направим извода, че тази общност, освен че живее гетоизирано, е в режим на по-висока капсулация. Същото установяваме и по отношение на това дали биха работили с човек, изповядващ друга религия. Практически само при ромите установяваме такъв хипотетичен отказ, при българските турци и българомохамеданите не откриваме подобни натрупвания. Малко над една пета (23%) от ромите не биха приели и да имат постоянен приятел с различна от тяхната религия.

Когато стане въпрос за сключването на брак с жена или мъж, изповядващ различна от тяхната религия, откриваме отвореност или толерантност в по-голяма степен сред ромите (40% биха приели, срещу 50%, които не биха). Българомохамеданите в най-голяма степен са съгласни на подобна стъпка, докато при българските турци отчитаме най-високи нива на консервативни позиции по този въпрос – 29% биха приели, срещу повече от половината, които не биха приели.

Анализ на данните от Блок 7. – Отношение към насилието

Повече от половината (52%) от анкетираните не смятат, че е оправдано насилието, ако ги нападнат физически. При българските турци установяваме по-висока степен на готовност за физически отговор при проява на агресия към тях. При ромите и българомохамеданите се наблюдава значително по-ниска степен на подобна готовност. При индексът за установяване на равнище на политически радикализъм не се наблюдават никакви съществени динамики, за да бъдат изведени корелационни зависимости по този индикатор.

По останалите индикатори, касаещи готовност за употреба на насилие, също не се отчитат съществени нагласи в полза на физическата саморазправа.

Анализ на данните от Блок 7. – Отношение към тероризма

Осведомеността към извършените в Европа, Турция, Русия и Близкия Изток атентати е висока – 93% от анкетираните са чували за тези събития. 12% са тези, които декларират, че разбират защо терористи са готови да убиват хора и да жертват живота си. Сред тях, това в по-голяма степен са представителите на възрастовите групи между 30 и 50 годишна възраст. При индексът за политически радикализъм, регистрираме също известна корелация.

Анализ на данните от Блок 8. – Медиен опит

Телевизията е основният източник на информация за 87% от анкетираните. Вторият информационен канал е Интернет. Социалните мрежи са източник за информиране за малко над една пета (21%). Любопитно е да се отбележи, че телевизията се ползва като средство за информираност в най-малка степен от ромската общност спрямо останалите две групи. Турските телевизии се гледат от 25% от анкетираните, като това са изключително българските турци и ромската общност, без българомохамеданите. Трите национални ефира в България държат първите три места по аудитория сред анкетираните.

Близо две трети от анкетираните (63%) декларират, че разполагат с интернет у дома. 25% са тези, които казват, че нямат достъп до интернет. 46% имат достъп до интернет през техния мобилен телефон. Ромската общност е групата, която в най-голяма степен има достъп до интернет – едва 15% от тях декларират, че нямат. При българските турци този дял е една четвърт, а при българомохамеданите достига до 33%.

Фейсбук е категоричният фаворит като предпочитание за комуникация в интернет – близо три четвърти (74%) го ползват. Апликацията за чат „Вайбър“ се ползва от близо половината (49%).

Езиците, на които могат да разговарят свободно анкетираните са: български (96%), турски (72%). При ромите също се отчитат високи нива на декларации, че могат да говорят турски език – близо три четвърти от тяхната общност.